

Міністерство освіти і науки України
Державна установа "Науково-методичний центр
інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності
вищих навчальних закладів "Агроосвіта"

НАУКА І МЕТОДИКА

Збірник науково-методичних праць

Випуск 29

Київ
"Агроосвіта"
2016

УДК 001 891:378.147(066)

ББК 74

341

Наука і методика : збірник науково-методичних праць / [редкол. : Т.Д. Іщенко (гол. ред.) та ін.]. — Київ : Агроосвіта, 2016. — Вип. 29. — 68 с.

Відповідальний за випуск **Л.Л. Білан**

Редактор **Л.М. Талюта**

Комп'ютерна верстка та дизайн **Н.В. Сердюк**

НАУКА І МЕТОДИКА

№29'2016 Збірник науково-методичних праць

Рекомендовано до друку
ДУ "НМЦ "Агроосвіта"

Випуск 29

Засновник

Державна установа
"Науково-методичний центр інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності вищих навчальних закладів "Агроосвіта"

Підписано до друку 02.03.16
Формат 70x108/16-
Друк офсетний.
Папір крейдяний.
Гарнітура JournalSansCTT
Тираж 500 прим.
Замовлення № 2

Головний редактор

к.пед.н. **Іщенко Т.Д.**

Редакційна колегія:

д.пед.н. **Бендера І.М.**

к.пед.н. **Білан Л.Л.**

к.пед.н. **Дудус Т.В.**

д.с.-г.н. **Каленська С.М.**

д.с.-г.н. **Гиль М.І.**

к.т.н. **Войтюк Д.Г.**

д.пед.н. **Дьомін А.І.**

д.с.-г.н. **Доля М.Н.**

к.б.н. **Шевченко П.Г.**

к.е.н. **Калачевська Л.І.**

д.пед.н. **Лузан П.Г.**

д.пед.н. **Манько В.М.**

к.пед.н. **Хоменко М.П.**

д.б.н. **Цвіліховський М.І.**

Точка зору редакційної колегії
не завжди збігається
з позицією авторів

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації

Серія КВ № 11644-515Р
від 14.08.2006 р.

03151, м. Київ-151,
вул. Смілянська, 11
тел./факс: 242-35-68,
e-mail: smcae@smcae.kiev.ua
http: // www.agroosvita.com

ЗМІСТ

ШЛЯХОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Голікова О.М.	До 200-річчя Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва: європейські освітні традиції як фундаментальна основа становлення навчального закладу (1816–1832 рр.).....	6
---------------	---	---

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ткаченко А.О.	Інноваційні підходи до форм та розвитку управлінської компетентності керівника навчального закладу	15
---------------	--	----

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Халіман О.М.	Управління інноваційною діяльністю в коледжі	20
Бобиляк Д.С.	Управління гуманітарною підготовкою студентів аграрних коледжів	25

ОСВІТА ДОРΟΣЛИХ ТА ДОРАДНИЦТВО

Шульський М.Г.	Дорадництво: етапи становлення та розвитку	31
----------------	--	----

ДОСЛІДЖУЄМО ПРОБЛЕМУ

Рихлівський І.П., Строяновський В.С.	Особливості технологій вирощування картоплі в ХІХ–ХХ ст. та можливості їх удосконалення на винахідницькому рівні ...	40
---	--	----

ЯКІСТЬ ОСВІТИ

Каплична Н.С.	Особливості проведення лекційних занять з економічних дисципліни у вищих навчальних закладах	46
Хом'як С.В.	Проблеми формування у студентів коледжу професійних умінь і навичок у процесі вивчення дисципліни «Сільськогосподарські машини»	50
Свириднюк І.С.	Використання засобів наочності у процесі вивчення дисципліни «Ремонт машин і обладнання агропромислового виробництва»	54
Новак Я.В.	Особливості викладання юридичних дисциплін у вищому навчальному закладі	57

ВИДАТНІ ВИПУСКНИКИ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Алещенко М.І., Рихлівський І.П.	Володимир Петрович Ступаков	61
------------------------------------	-----------------------------------	----

ІНФОРМАЦІЯ ДО ВІДОМА	64
-----------------------------------	----

ШЛЯХОМ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

УДК 630x945.31(477.54)

Голікова О.М.,
кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний аграрний
університет імені В.В. Докучаєва

**До 200-річчя Харківського національного аграрного
університету імені В.В. Докучаєва:
європейські освітні традиції як фундаментальна
основа становлення навчального закладу
(1816–1832 рр.)**

Досліджено вплив європейських освітніх традицій на становлення Інституту землеробства в Маримонті (Польща), правонаступником якого є Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва. Доведено, що навчальний заклад формувався відповідно до закономірностей становлення і розвитку вищої аграрної освіти Європи на початку XIX ст. Окреслено значення теоретичного доробку першого директора навчального закладу професора Єжи Беньяміна Флята у започаткуванні Інституту. Здійснено ґрунтовний аналіз ідей професора Флята щодо організації аграрної освіти на науковій основі; органічного поєднання теоретичної підготовки та практичних навичок майбутніх фахівців аграрної справи; розподілу в рівні підготовки фахівців сільського господарства з урахуванням специфіки тих функцій, що вони виконуватимуть у майбутньому; забезпечення самоврядування у діяльності аграрного вишу; необхідності стимулювання державою підготовки фахівців відповідного профілю шляхом надання преференцій у працевлаштуванні в державні установи особам, що мають документи про закінчення Інституту; соціального захисту студентів тощо. Акцентовано увагу на тому, що ці ідеї не втратили своєї актуальності дотепер і є стрижнем євроінтеграційного курсу сучасних аграрних вишів України.

Ключові слова: історія аграрної науки та освіти, європейські традиції аграрної освіти, Інститут землеробства в Маримонті, Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва.

Вступ. Наближення 200-річчя Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва актуалізує вивчення історії перших років його існування. Заснований за указом російського імператора Олександра I від 5 жовтня (23 вересня) 1816 р. у Королівстві Польському як Інститут землеробства в Маримонті, неподалік Варшави, сьогодні Харківський агроуніверситет є провідним науково-навчальним центром сучасної України. Історія ХНАУ – це початкова точка в становленні вищої аграрної освіти і науки сучасних України, Польщі та Росії.

Будучи прямим правонаступником Інституту землеробства в Маримонті – четвертого аграрного вишу в Європі – ХНАУ у своєму розвитку пройшов кілька етапів. Перший етап: 1816–1861 рр. – маримонтський, коли Інститут розміщувався у передмісті Варшави і розвивався згідно з польськими освітніми традиціями під жорстким контролем російської влади. У свою чергу, маримонтський етап історії Інституту поділяється на самостійні періоди. Перший: 1816–1840 рр. – охоплює час існування навчального закладу як Інституту землеробства в Маримонті. Другий: 1840–1861 рр. – пов'язаний з історією Інституту сільського господарства та лісівництва в Маримонті, який створено шляхом об'єднання вказаного Інституту землеробства з іншим вищим навчальним закладом –

Лісівничою школою у Варшаві, заснованої за указом Олександра I від 17 (5) жовтня 1816 р. на тих самих засадах, що й Інститут землеробства в Маримонті.

Другий етап: 1862–1914 рр. – ново-олександрійський, коли Інститут був розташований за 120 км на південь від Варшави в містечку Пулави (впродовж 1842–1918 рр. – посад Нова Олександрія) Люблінської губернії. Починаючи від 1869 р., Інститут зазнав всебічної русифікації і перетворився на визнану в світі школу російських ґрунтознавців, що унеможливило його розвиток як польського вишу. Фактично Ново-Олександрійський інститут сільського господарства та лісівництва був центром поширення російських впливів у Польщі.

Інститут, що опинився на початку Першої світової війни у зоні воєнних дій, 5 серпня (23 липня) 1914 р. було евакуйовано з Польщі до Харкова. Не маючи постійної прописки, на правах евакуйованого, Інститут офіційно іменувався «Ново-Олександрійським інститутом сільського господарства та лісівництва (в Харкові)». Отже, польський період історії ХНАУ тривав фактично понад 100 років – від 1816 р. до 1921 р., коли спеціальною Постановою Раднаркому УРСР від 26 березня 1921 р. навчальний заклад було перейменовано на Харківський інститут сільського господарства та лісівництва. Саме від цієї Постанови 1921 р. починається третій – харківський етап історії навчального закладу.

Наукове дослідження польського періоду історії ХНАУ набуває особливого значення за сучасних умов реалізації Україною євроінтеграційного курсу, адже впродовж 1816–1914 рр. навчальний заклад формувався під впливом традицій європейської освіти у кордонах етнічної Польщі, відповідно до закономірностей становлення і розвитку вищої аграрної освіти Європи у XIX – на поч. XX ст.

Навчальний заклад було засновано за часів існування Королівства Польського як автономного державного утворення у складі Російської імперії відповідно до підписаної Олександром I у 1815 р. Конституційної Хартії Королівства. Створення Інституту землеробства в Маримонті та Лісівничого училища у Варшаві відображало передусім тогочасні потреби Польщі у підготовці на академічних засадах кваліфікованих аграріїв та лісівників і здійснювалося в умовах певної фінансової автономії краю згідно з польськими освітніми традиціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початки наукового вивчення історії вишу закладено колишнім доцентом Харківського сільськогосподарського інституту (далі – ХСГІ) Й.Д. Фурсенком, який 1968 р. видав нариси з історії ХСГІ [8]. Запрограмована ідеологічна упередженість автора не дозволила йому використати документальні джерела (попри їхню наявність), які б об'єктивно висвітлювали історію становлення Інституту в Польщі у контексті розвитку європейської аграрної освіти і науки. Вірогідно, вперше питання щодо розширення меж наукового пошуку та залучення нових архівних документів порушено автором цієї публікації в статті, надрукованій у «Київській старовині» 2010 р. [4]. В останньому колективному виданні з історії ХНАУ, що вийшло друком 2011 р. з нагоди його 195-річчя, зроблено спробу визначити нові підходи до вивчення історії вишу на всіх етапах його розвитку, зокрема й за часів розташування навчального закладу на території Польщі [6, С. 62-63]. Частково це завдання вирішено автором цієї статті у низці публікацій з історії Інституту землеробства (від 1840 р. – Інституту сільського господарства і лісівництва) в Маримонті та Лісівничого училища у Варшаві [1, 2, 3].

Базові принципи (навчально-методичні, наукові, виробничі тощо) підготовки аграрних кадрів найвищої кваліфікації у загальних рисах можна дослідити за допомогою архівних документів, що відображають сторінки початкового періоду історії ХНАУ. На початку Першої світової війни керівництву тодішнього Ново-Олександрійського інституту вдалося вивезти до Харкова безцінні архіви. Польські вчені подібних документів не мають, про що вони неодноразово

повідомляли під час перебування в ХНАУ. Йдеться про документальні матеріали за 1816–1919 рр., які перебували на постійному зберіганні в архіві тодішнього ХСПГ до 1970 р., коли їх було передано до Державного архіву Харківської області (далі – ДАХО). Складений на той час опис документів інституту за 1816–1919 рр. засвідчив, що передані до ДАХО матеріали сформовано з «розсипу окремих документів за різні роки» [15, оп. 3, арк. 2.]. До опису внесено 146 документів – усе, що збереглося в архіві з польського періоду історії вишу. Сьогодні ці документи представлено в ДАХО (Фонд 669, Маримонтський землеробський інститут Міністерства народної освіти, м. Маримонт). Особливе значення для нашого дослідження має «План заснування землеробської школи в Маримонті» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 1-7], складений фундатором і першим директором Інституту в Маримонті, професором Єжи Беньяміном Флятом (1768–1860 рр., пол. Jerzy Benjamin Flatt), відомим у вітчизняній історичній науці як Веніамін Флят [6, С. 35; 8, С. 8-9].

Ставлення і визначення мети статті. Автор ставить за мету дослідити вплив і спадковість традицій європейської сільськогосподарської освіти на становлення ХНАУ як одного з найстаріших в Європі аграрних вишів. Досвід європейських вищих аграрних шкіл, опрацьований фундаторами Інституту землеробства в Маримонті на початку ХІХ ст., слугував «дорожньою карткою» наступним поколінням ідеологів і натхненників вищої сільськогосподарської освіти аж до початку ХХІ ст. – незалежно від географічного розташування вишу і політичних уподобань його керівників. Першочергову увагу автор приділяє «Плану заснування землеробської школи в Маримонті» професора Флята з огляду на його унікальне значення у вивченні питання щодо впливу європейських освітніх традицій на становлення сучасного ХНАУ. На момент відкриття навчального закладу в Маримонті на перший курс було прийнято три студенти, з якими працювали три професори. За майже 200 років свого існування ХНАУ підготував понад 100 тис. фахівців-аграріїв і лісівників. Це стало можливим зокрема й завдяки практичній реалізації розроблених професором Флятом принципів заснування землеробської школи в Маримонті, багато з яких не втратили своєї актуальності дотепер.

Хронологічні межі дослідження: 1816–1832 рр. – від підписання російським імператором Олександром І Указу про заснування Інституту землеробства в Маримонті до припинення фінансування вишу внаслідок антиросійського повстання 1830–1831 рр. через малу кількість студентів і нестачу коштів.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що йдеться про людину, яка була біля витоків європейської сільськогосподарської освіти і науки, в українській історіографії діяльність польського вченого-агронома залишається малодослідженою проблемою. Спробу навести докладнішу інформацію про першого директора Інституту в Маримонті здійснено в колективній монографії «Історія Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва». Але через обмеженість фактичного матеріалу навіть з дати народження професора Єжи Беньяміна Флята зроблено прикру помилку: наведено 1778 р. [6, С. 35], у той час як він народився 1768 р. і прожив 92 роки. Помер учений 1860 р. у м. Радзимін неподалік Варшави.

До кінця життя сфера його наукових і громадських інтересів була пов'язана з агрономією та сільськогосподарською освітою Польщі. Праці професора Флята надруковано у виданнях: «Опис князівства Варшавського з коротким нарисом історії Польщі до теперішнього часу» (1809 р.); «Опис Інституту неможливих учнів у Гофвілі» (1816 р.); «Про стан конярства у Польському королівстві» (Варшава, 1829 р., Т. 2) [6, С. 35-36] тощо. Учений редагував науковий часопис «Ceres» («Церера»), присвячений усім галузям аграрного виробництва. В одному з номерів журналу він навів мапу фільварку «Руда», який

належав Інституту землеробства в Маримонті [9]. Сьогодні в Головній Школі Сільського Господарства у Варшаві (пол. Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie), яка має з Харківським НАУ спільне історичне коріння, видатних науковців і педагогів нагороджують медаллю імені Єжи Беньяміна Флята [10].

Вірогідно, через брак документів польські та українські історики висловлюють різні погляди з питання терміну перебування професора Флята на посаді директора Інституту землеробства в Маримонті. Так, у польських джерелах наведено дати 1816–1833 рр. [9], у той час як в українських – 1819–1830 рр. [6, С. 35]. Спробуємо розібратися в цих проблемах, спираючись на архівні документи, представлені в ДАХО.

Інші документальні матеріали залучено автором з оприлюднених польських, українських і російських джерел.

Народився Єжи Беньямін Флят 1768 р. у дворянській родині Яна Флята і Беати Кох у польському містечку Скокач, неподалік Познані. Середню школу майбутній директор Інституту в Маримонті закінчив у м. Познань, після чого працював агрономом у фільварку. Пізніше викладав у пруському кадетському корпусі в м. Каліш (пол. Kalisz) у центральній частині Польщі [9]. З ініціативи польського державного і громадського діяча, філософа, вченого і мецената Станіслава Сташица, на той час – президента Товариства друзів науки у Варшаві (пол. Towarzystwo Przyjaciół Nauk, від якого бере початок Академія наук Польщі), Єжи Беньяміна Флята рекомендовано на посаду директора Інституту в Маримонті [9; 11]. Для реалізації цих планів його відряджено до Німеччини і Швейцарії з метою ознайомлення з досвідом організації та методикою викладання в аграрних навчальних закладах цих країн. Зокрема, професор Флят відвідав ферму Мьоглін (нім. Mugglin) в містечку Вріцен (нім. Wriezen) неподалік Бранденбурга в Пруссії, яка належала агроному Альбрехту Даніелю Теєру (1752–1828 рр., нім. Albrecht Daniel Thaer) і де 1806 р. створено перший в Європі академічний інститут сільського господарства, який від 1819 р. називатиметься «Королівська Прусска Академія сільського господарства» (нім. Königlich Preussische Akademie des Landbaus) [12; 13], та сільськогосподарську школу Філіпа Емануїла Феленберга (1771–1844 рр., нім. Philipp Emanuel von Fellenberg) в містечку Гофвіль, неподалік Берна (Швейцарія) [7, С. 501-502]. Результатом останньої поїздки став, зокрема, рукопис професора Флята «Офіційна подорож у Швейцарію з Каліша» («Dziennik Podróżu do Szwaucaryi z Kalisza», 1816 р.), який нині зберігається в колекції музею Головної Школи Сільського Господарства у Варшаві [11].

Упродовж дворічного закордонного відрядження Єжи Беньямін Флят вивчав внутрішню організацію аграрних навчальних закладів; купував, наскільки дозволяли власні фінанси, підручники і спеціальну літературу. Водночас продумував заходи зі створення навчального закладу в Маримонті. Результатом цього став розроблений ним «План заснування землеробської школи в Маримонті». Наведений документ складено 3 серпня 1818 р., коли закордонне відрядження ще тривало. Однак про його попередні результати та мету створення вищої аграрної школи в Польщі професор Флят поінформував Комісію народної освіти ще 22 липня [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 1]. На думку професора, мета школи в Маримонті полягала в «удосконаленні і підготовці аграрних землеробів». У Польщі, доводив учений, як і в інших європейських країнах, потрібно забезпечити підготовку трьох категорій землеробів: 1) старост і старших батраків; 2) економів та прикажчиків для окремих фільварків; 3) управителів великими маєтками – власними або чужими. До того ж формувати їхні знання потрібно з урахуванням специфіки тих функцій, які випускники Інституту виконуватимуть у майбутньому. Ідею одночасної організації різних рівнів сільськогосподарської освіти в одному виші запозичено і розвинуто вченим з досвіду діяльності перших аграрних навчальних закладів у Європі.

Професор Флят виклав докладний план з підготовки старост і старших батраків. В Інституті мають навчатися упродовж одного-двох років хлопці, які мають знання на рівні будь-якої «елементарної школи» для бідних і яким виповнилося 16 років, чисельністю – не більше 12 осіб для забезпечення «кращого за ними нагляду та контролю» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 1]. Учням, яким бракуватиме знань «елементарної школи» для подальшого навчання, пропонувалися додаткові щоденні годинні заняття, де їх навчатимуть читання друкованих і писаних матеріалів, усного рахівництва, рисування від руки простих землеробських знарядь та предметів домашнього вжитку, а за бажанням й здібностями – вчитимуть писати і складати прості реєстри. Важливе місце у планах ученого відводилося практичним заняттям: влітку – роботі в полі та нагляду майбутніх старост за робітниками; взимку – ремонтуванню сільськогосподарських знарядь та догляду за рогатою худобою тощо. Оплачуватиме навчання особа, яка зацікавлена в підготовці старости чи батрака, – 6–8 талерів; харчуватимуться учні разом із прислугою в Інституті чи в «елементарній школі». Професор Флят наполягав на негайному відкритті такої школи в Маримонті під безпосереднім керівництвом директора Інституту, щоб завдяки цьому надати шкільному вчителю можливість «стати досвідченим у своєму покликанні». Через кілька років школу планувалося перевести у фільварок Вавржишев, де на одного учня планувалося щорік витратити 300 польських злотих [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 1, 2 зв.]. Професор Флят відзначав, що цей план він запозичив із досвіду школи для бідних у швейцарському Гофвілі. На його переконання, школи для бідних землеробів з часом існуватимуть у кожному фільварку та готуватимуть як старост і батраків, так і сільських господарів та «елементарних вчителів», що згодом дозволить відокремити школи від Інституту землеробства в Маримонті.

Підготовка економів та економічних писарів (у сучасних термінах – менеджерів і бухгалтерів) мала свої особливості, – доводив далі професор Флят. Для підготовки таких фахівців в Інституті потрібний дещо вищий рівень початкової освіти вступників. Якщо знань бракуватиме, то один з учителів чи секретар Інституту має взяти на себе читання лекцій про те, «як писати листи, вести кореспонденцію і письмові рахунки» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 2]. З економічних дисциплін підінспектором Інституту тричі на тиждень викладатиметься курс теоретичного і практичного землеробства «без глибоких висновків з хімії, фізіології рослин і зоології». Учні навчатимуть простих способів аналізу ґрунту; класифікації рослин, що вирощуються у господарствах; використання та ремонту сільськогосподарських знарядь і простих машин. Вихованці отримають деякі знання з тваринництва, а також ветеринарії. Їх навчатимуть виготовлення пива та горілки на найкращих пивоварних і винокурних заводах [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 2, 2 зв.]. Найбільш точні знання учні цієї групи мали отримати з ведення «економічного рахівництва». У класах учні займатимуться «наукою ... щонайбільше 3 години»; в інший час вони працюватимуть у господарствах для набуття практичних навичок. Група таких учнів становитиме не більше 12 осіб; годуватимуть їх – «в економа чи писаря». Уряд визначатиме платню за перебування в Інституті. Наприклад, щомісячна вартість харчування становитиме 10 талерів, за навчання – 4 талери, за житло – 3 талери, ліжка – 1 талер, прислуга – 0,5 талера. Плата за опалення – 20 талерів на рік. З метою заохочення до навчання в Інституті професор Флят пропонував заборонити працевлаштування у державні маєтки на посади старост, економів чи агрономів, а також на державні посади в Головне Управління Національного Державного Майна осіб, що не мають документів про закінчення Інституту [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 2, 2 зв.].

Найсуворіші вимоги професор Флят висував до підготовки управителів маєтками. На навчання мали вступати особи, що мали освіту хоча б на рівні 4 класів департаментських шкіл; кількість учнів – не більше 15 осіб; віком від 16 до 30 років «і навіть більше, лише б було покликання». Упродовж двох років навчання ці студенти вивчатимуть загальну, агрономічну і технічну хімію, фізику, механіку, зоологію і ветеринарію, ентомологію, ботаніку і фізіологію рослин, мінералогію, курс практичного і теоретичного землеробства, математику, сільське будівництво, лісівництво, аграрне законодавство, таксацію та адміністрування маєтків і сільсько-господарське рахівництво. Заняття в аудиторіях мали тривати 4-5 годин; інший час – «для особистої наполегливості» (у сучасних термінах – «індивідуальна робота»). Харчуватися студенти цієї групи мали разом з директором Інституту «для кращого знайомства та виховання належної сором'язливості». Плата, що її визначав уряд, мусила становити на місяць: харчування – 16 талерів, навчання – 8 талерів, житло – 3 талери, ліжка – 1 талер, прислуга – 0,5 талера. Опалення – 20 талерів на рік [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 3].

Тобто відповідно до соціальної належності, рівня початкової освіти та тих виробничих задач, що виконуватимуть вихованці Інституту у своїй майбутній професійній діяльності, їх було розподілено за трьома групами. Подібний критерій до організації Інституту професор Флят перейняв з досвіду організації перших аграрних навчальних закладів в Європі.

Окрему частину Плану з організації Інституту в Маримонті становить ідея щодо існування в одному навчальному закладі землеробської, ветеринарної і лісівничої шкіл. Їхнє об'єднання під дахом одного Інституту зумовлено суто прагматичними завданнями: 1) необхідністю для старост та управителів маєтків мати водночас всебічні знання з аграрної, ветеринарної та лісівничої галузей, щоб забезпечити і потреби аграрного виробництва Польщі, і стабільні прибутки випускників Інституту; 2) збереженням «народних грошей» (ті ж самі професори, література, колекції, обладнання тощо); 3) наближенням до місць практики, адже в інститутських фільварках були стада овець, коней, свиней, великої рогатої худоби, нарешті ліси, що сприяло отриманню вихованцями Інституту всебічних практичних навичок. З цих самих причин професор Флят заперечував проти існування Лісівничої школи у Варшаві, на відстані від практичного лісівництва, і доводив необхідність проживання «головних викладачів кожної школи» в Маримонті, ближче до місць практики та учнів усіх відділень [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 3, 3 зв.]. Незважаючи на те, що минуло майже два століття від часу розробки професором Флятом Плану з організації Інституту в Маримонті, маємо визнати, що багато з його положень не втратили своєї актуальності й донині. Наприклад, ідея щодо забезпечення комплексних знань з аграрної, ветеринарної та лісівничої галузей має значення й для сучасних випускників аграрних вишів України, де нарівні існують невеликі агропідприємства та великі агропромислові комплекси. Також слушна думка професора щодо наближення аграрної освіти до місць практики та органічного поєднання аудиторних занять з набуттям реального досвіду у сфері виробництва.

Самостійний розділ плану присвячено управлінню Інститутом та його господарством. Управління Інститутом покладалося на директора Інституту, який неодмінно мав мешкати в Маримонті і підпорядковуватись Урядовій комісії (якійсь одній: або Комісії народної освіти, або Комісії внутрішніх справ, щоб уникнути подвійного підпорядкування та плутанини). На переконання професора Флята, директор мусить мати всю повноту влади в Інституті, з одночасним забезпеченням контролю його діяльності з боку уряду. Але жодне директорське рішення (навіть хибне, на думку вищого керівництва) не підлягало скасуванню без погодження з директором та врахування його аргументів. Директор мав відповідати за господарську та навчальну роботу; підбирав кадри для подальшого їхнього затвердження у вищих інстанціях та складав інструкції для кожного підлеглого; визначав план лекцій та предмети, що вивчатимуться в Інституті, при

цьому особисто викладав 6–8 уроків на тиждень. Також до його компетенції належав нагляд за учнями, фінансові питання із щомісячним звітом про інститутські та господарські кошти та раз на три місяці – про стан усього Інституту. Раз на тиждень він мав відвідувати фільварки і вникати в усі справи інститутських господарств. І мати деяку фінансову самостійність, щоб хоча б 600 польських злотих без погодження з начальством міг витратити на вирішення невідкладних питань [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 4, 4 зв.]. Фактично Планом передбачено зосередження всіх управлінських функцій у директора, своєрідна централізація влади в його руках, адже «...у землеробстві надзвичайно багато залежить від того, щоб своєчасно і з великою старанністю виконувати роботи, і відтак, що лише директор знає про загальний хід справ, наперед знаючи, де й що потрібне, ... він один лише може всім управляти...» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 4].

На нашу думку, вже на початку XIX ст. досвід перших європейських сільськогосподарських шкіл підштовхував їхніх організаторів до розуміння значення самоуправління у діяльності вишів з наданням широких повноважень їхнім керівникам. Професор Флят так сформулював цю ідею: «Що менше директор буде зв'язаний по руках у справі обладнання господарства, то відповідальнішим він буде, і більший успіх можна очікувати ...» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 4, арк. 4 зв.].

Після повернення з-за кордону в грудні 1818 р. професора Флята 1 січня 1819 р. призначено директором Інституту. На наш погляд, твердження польських колег про перебування професора Флята на цій посаді з 1816 р. якраз і не враховує факту офіційного призначення професора Флята на цю посаду 1819 р. після затвердження урядом відповідного звіту за результатами відрядження вченого до Європи. Заняття в Інституті розпочалися лише 30 серпня 1820 р. Розташовувався Інститут у колишньому палаці королеви Польщі Марії Казимири (Марисеньки) Собеської, дружини короля Яна III Собеського. До програми навчання внесено такі дисципліни: фізика, механіка, ботаніка, фізіологія рослин, сільськогосподарська і технічна хімія, мінералогія, геодезія з нівелюванням, сільськогосподарська архітектура, креслення, землеробство, культура рослин, тваринництво, організація господарства, лувівництво, рибальство, таксація маєтків, історія сільського господарства, ветеринарія і лісівництво. Навчальною програмою передбачено проведення сільськогосподарських дослідів, наукових досліджень і виробнича практика. Завдяки зусиллям ученого в Інституті діяли: бібліотека, цегельня, млин для подрібнення кісток на добрива, лісівнича дача, хмільник, винокурня, ферма великої рогатої худоби тощо. Директор регулярно здійснював заходи для підняття престижу Інституту і його значущості в аграрному виробництві. Результатом його діяльності в цьому напрямі стало відкриття 1824 р. ветеринарної школи. Вона розміщувалася у фільварку Бураки.

Директорство професора Флята тривало до 1830 р. Під час антиросійського повстання 1830–1831 рр. Інститут землеробства в Маримонті та Лісівниче училище у Варшаві опинилися в центрі революційних подій. У листопаді 1830 р. зруйновано приміщення Маримонтського інституту. Значно скоротилася чисельність учнів «обох інститутів» [14, ф. 669, оп. 3, од. зб. 20, арк. 4 зв.]. Через незначне число студентів і нестачу коштів уряд 1832 р. припинив фінансування вишу. За період від 1816 до 1830 рр. Інститут землеробства підготував 70 фахівців сільського господарства [1, С. 64].

Висновки

Становлення сучасного ХНАУ відбувалося в контексті європейського процесу організації аграрних вишів на початку XIX ст. Логічним продовженням цього процесу стала програма реформування аграрної освіти, розроблена професором В.В. Докучаєвим на початку 90-х рр. XIX ст.: «Якщо дійсно бажать піднести землеробство, то ще мало однієї науки і техніки, мало одних жертв держави,

для цього необхідні добра воля, освічений погляд на справу і любов до землі... А цій біді зможе допомогти лише одна школа – школа початкова, школа середня, школа вища, університетська» [5, С. 116]. Ідеї професора Флята щодо організації аграрної освіти на науковій основі; органічного поєднання теоретичної підготовки та практичних навичок майбутніх фахівців аграрної справи; розподілу в рівні підготовки фахівців сільського господарства з урахуванням специфіки тих функцій, що вони виконуватимуть у майбутньому; забезпечення самоврядування у діяльності аграрного вишу; необхідності стимулювання державою підготовки фахівців відповідного профілю шляхом надання преференцій у працевлаштуванні в державні установи особам, що мають документи про закінчення Інституту; соціального захисту студентів тощо не втратили своєї актуальності дотепер. Вони є стрижнем євроінтеграційного курсу сучасних аграрних вишів України.

Актуальні напрями подальшої розробки проблеми. Дослідження історії ХНАУ на різних етапах його розвитку залишається важливим для сучасного українознавства. Зокрема, поглибленого вивчення потребують питання щодо еволюції поглядів науковців на стандарти вищої аграрної освіти упродовж майже 200-річної історії навчального закладу. Історія одного з найперших в Європі аграрних ВНЗ уможливило розвиток спільних студій українських та польських науковців.

Література

1. Голікова О. Інститут сільського господарства та лісівництва в Маримонті: причини створення та засади організації (1838–1840 рр.) / О. Голікова // Українознавчий альманах / Центр українознавства філософського факультету КНУ імені Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – Вип. 17. – С. 294-297.
2. Голікова О. М. Варшавське лісівниче училище (1816 р. засн.) та його роль у становленні вищої лісівничої освіти в Україні [Електронний ресурс] / О. М. Голікова // Історія науки і біографістика. – 2014. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/INB_Title_2014_3_5.pdf
3. Голікова О. М. Варшавське Лісівниче училище та його роль у становленні факультету лісового господарства Харківського НАУ імені В. В. Докучаєва / О. М. Голікова // Вісник Харк. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – 2014. – № 1119. – Вип. 18. – С. 24-30.
4. Голікова О. М. Польський період історії Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва (1816–1914 рр.) / О. М. Голікова // Київська старовина: наук. іст.-філол. журнал. – 2010. – № 2. – С. 124-132.
5. Докучаев В. В. Наши степи прежде и теперь / В. В. Докучаев. – Москва. – Ленинград : Сельхозгиз, 1936. – 123 с.
6. Історія Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва : кол. моногр. / О. М. Голікова, А. І. Кравцов, Р. І. Киричок та ін. / Харк. нац. аграр. ун-т імені В. В. Докучаєва. – Харків, 2011. – 544 с.
7. Российская педагогическая энциклопедия : в 2 т. / гл. ред. В. В. Давыдов. – Москва : БРЭ, 1993–1999. – . – Т. 2 (М-Я). – 1999. – 672 с.
8. Фурсенко И. Д. Харьковский ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственный институт имени В. В. Докучаева: очерки истории / И. Д. Фурсенко. – Киев : Урожай, 1968. – 168 с.
9. Jerzy Benjamin Flatt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://warszawa.wikia.com/wiki/Jerzy_Benjamin_Flatt

10. Medal. Jerzy Benjamin Flatt [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://archiwumallegro.pl/jerzy_benjamin_flatt-2815026753.html
11. Jerzy Benjamin Flatt [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_Benjamin_Flatt
12. Rittergut Мцглин [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
http://de.wikipedia.org/wiki/Rittergut_Мцглин
13. Тээр Альбрехт-Даниель. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.) [Электронный ресурс] / Тээр Альбрехт-Даниель. – СПб., 1890–1907. – Режим доступа:
https://ru.wikipedia.org/wiki/Тээр_Альбрехт_Даниель
14. Державний архів Харківської області.
15. Архів Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва.

Исследовано влияние европейских образовательных традиций в становлении Института земледелия в Маримонте (Польша), правопреемником которого является Харьковский национальный аграрный университет имени В.В. Докучаева. Доказано, что учебное заведение формировалось в соответствии с закономерностями становления и развития высшего аграрного образования Европы вначале XIX в. Отмечено значение теоретического наследия первого директора учебного заведения профессора Ежи Беньямина Флята в учреждении Института. Осуществлён углубленный анализ идей профессора Флята по организации аграрного образования на научной основе; органическому сочетанию теоретической подготовки и практических навыков будущих специалистов аграрного профиля; распределению по уровням подготовки специалистов сельского хозяйства с учетом специфики тех функций, которые они будут выполнять в будущем; обеспечению самоуправления в деятельности аграрного вуза; необходимости стимулирования государством подготовки специалистов соответствующего профиля путем предоставления преференций в трудоустройстве в государственные учреждения лицам, имеющим документы об окончании Института; социальной защите студентов и др. Акцентировано внимание на том, что эти идеи не потеряли своей актуальности до сих пор и являются стержнем евроинтеграционного курса современных аграрных вузов Украины.

Ключевые слова: история аграрной науки и образования, европейские традиции аграрного образования, Институт земледелия в Маримонте, Харьковский национальный аграрный университет имени В.В. Докучаева.

The influence of European educational traditions in the development of the Institute of Agriculture in Marimont (Poland) which is the successor of Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchayev has been researched. It was proved that the educational establishment had been formed under the laws of formation and development of Higher Education in Europe in the early XIX century. The theoretical heritage importance of Professor Jerzy Benjamin Flyat, the first director of educational establishment, in establishing the Institute has been outlined. The detailed analysis has been done concerning Professor Flyat's ideas about the organization of agricultural education on a scientific basis; organic combination of theoretical knowledge and practical skills of future specialists in the sphere of agrarian business; distribution in the level of agricultural specialists training taking into account the specific functions performed in the future; providing self-government in the agricultural higher school activity; the necessity to stimulate by the state the preparation of specialists of corresponding speciality by giving preferences in the job placement in the state institutions for persons with documents

about the graduation from the Institute; social protection of students etc. The attention is paid to the fact that these ideas are still relevant and are the core of European integration course for modern agricultural higher educational establishments in Ukraine.

Key words: the history of agricultural science and education, European traditions of agricultural education, Institute of Agriculture in Marimont, Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchayev.

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.091.113

Ткаченко А.О.,
магістрантка гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет
біоресурсів і природокористування України

Інноваційні підходи до форм та розвитку управлінської компетентності керівника навчального закладу

У статті йде мова про інноваційні підходи до формування професійної компетентності сучасного керівника навчального закладу. Визначено умови, що можуть підвищити результативність управлінської діяльності керівника сучасного навчального закладу та основні складові результатів його діяльності.

Ключові слова: компетентність, модернізація, освітні інновації, інноваційна діяльність, управління, керівник.

Актуальність. Освіта має вирішальне значення для формування інтелектуального потенціалу, побудови демократичного суспільства, здобуття знання, необхідного для удосконалення всіх сфер життя. Поетапне входження України до світового простору, інноваційні процеси в освіті виявили наявність істотних суперечностей між потребами часу та реальним запровадженням нових інноваційних технологій в управління освітніми навчальними закладами. З огляду на це актуальним є розгляд сучасного стану зазначеного питання, яке фактично почало розроблятися дослідниками та органами управління освітою в Україні тільки упродовж останнє десятиріччя.

Над питаннями впровадження нових інноваційних підходів до розвитку управлінської компетентності керівників освітніх закладів працюють вітчизняні науковці Г.М. Артюх, Л.В. Батчен, Т.М. Боголіб, І.В. Дронова, М.Г. Слоква.

Актуальність визначається провідною роллю інновацій у формуванні управлінської компетентності керівника навчального закладу для забезпечення ефективності управління.

Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Принцип професіоналізму передбачає наявність обов'язкової спеціальної підготовки керівника освіти для роботи на певному управлінському рівні. Відповідність освіти посаді всіх суб'єктів управління забезпечується періодичним підвищенням їх кваліфікації в закладах післядипломної освіти шляхом стажування або самоосвіти. Компетентність – загальна здатність і готовність до продуктивної діяльності. Управлінська компетентність потребує вміння добирати необхідні знання для виконання конкретних управлінських дій [2].